

Starověký (antický) Řím

Apeninský poloostrov

Apeninský poloostrov (dnešní Itálie) osídlily v 1. tisíciletí před naším letopočtem indoevropské kmeny Italiků (→ název Itálie) a Ilyrů. Nejvyspělejší kulturu tu však vytvořili Etruskové (od 8. století př. n. l.), kteří značně ovlivnili Římany. Jih Itálie osídlili i Řekové, kteří se na Sicílii střetli s Kartáginci (Kartágo je fénická kolonie).

Řím králů

Podle legend (Aeneas → Alba Longa, Romulus a Remus) i archeologických vykopávek vznikl Řím v polovině 8. století př. n. l. (legendární letopočet založení Říma 753 př. n. l. tedy zhruba odpovídá). Původně šlo o málo významné středisko, které se až za vlády etruských KRÁLŮ stalo městem. Po vyhnání posledního etruského krále TARQUINIA SUPERBA se Řím stal REPUBLIKOU.

Řím republikou

RES PUBLICA = věc veřejná

Obyvatelstvo:

svobodné plnoprávné - PATRICIJOVÉ (potomci původních obyvatel)

svobodné neplnoprávné - PLEBEJOVÉ (potomci pozdějších přistěhovalců)

nesvobodné bezprávné - OTROCI (zajatci z válek, otroctví pro dluhy)

Správa:

1) KONZULOVÉ

2 každoročně volení úředníci - byli nejvyššími soudci, správci, vojevůdci, proti jejich rozhodnutí bylo možno se odvolat k lidovému shromáždění

2) DIKTÁTOR

v době nebezpečí přebíral pravomoci konzulů, mohl být u moci nejdéle půl roku

3) SENÁT

poradní sbor s významnými pravomocemi v některých oblastech - např. vypovídal válku, uzavíral mír

4) LIDOVÉ SHROMÁŽDĚNÍ

5) TRIBUNOVÉ LIDU

úředníci plebejů

byli voleni na 1 rok a byli nedotknutelní

měli právo VETA (zakázat zákony pro plebeje nevýhodné), mohli zatýkat a vynášet rozsudky

tribunové vymohli sepsání zákonů (ZÁKONY DVANÁCTI DESEK) a sňatky mezi patricii a plebeji

Boj Říma o nadvládu nad Itálií a Středomořím

Římané bojovali s těmito národy a vládci

Galové (Běda přemoženým!)

Latinové (Rozděl a panuj!)

Lukánové a Řekové (Pyrrhovo vítězství)

Punské války, Hannibal před branami, Kartágo musí být zničeno:

po ovládnutí Itálie chtěl Řím ovládnout celé západní Středomoří

KARTÁGO (KARTÁGINCI – PUNOVÉ – potomci Féníčanů v severní Africe)

1. punská válka (264 – 241 př. n. l.):

nejdůležitější boje na Sicílii, kde Římané porazili HAMILKARA BARKASE, ale odmítli pak jednat s Kartágem o mír, v dalších bojích prohrávali, až roku 241 př. n. l. jejich nově vybudované loďstvo definitivně zvítězilo v bitvě u AEGATSKÝCH ostrovů

ZISK ŘÍMA - VĚTŠINA SICÍLIE A SARDINIE

2. punská válka (218 – 201 př. n. l.):

mapka str. 67

Hamilkarův syn HANNIBAL (žil v HISPÁNII - Španělsko) chtěl pomstít otcovu porážku, překročil Alpy a v roce 216 př. n. l. se střetl s Římany u CANN a porazil je, dál se bojovalo o kartaginské SYRAKÚSY, kterým obléhací stroje vymýšlel ARCHIMÉDES – byly dobyty Římany, již se dál vyhýbali rozhodující bitvě a vyčerpávali Hannibala šarvátkami, v roce 202 př. n. l. pak PUBLIUS CORNELIUS SCIPIO zvítězil nad Hannibalem v bitvě u ZAM

ZISK ŘÍMA - VEŠKERÁ KARTAGINSKÁ ÚZEMÍ MIMO MĚSTO KARTÁGO

3. punská válka (148 – 146 př. n. l.):

Kartáginci začali válčit s Numidií, což bylo proti podmínkám mírové smlouvy uzavřené po 2. punské válce a Římané město v roce 146 př. n. l. dobyli a zbořili

ZISK ŘÍMA - ZNIČENÍ A OVLÁDNUTÍ MĚSTA KARTÁGA

do poloviny 2. století př. n. l. Římané ovládli ještě Makedonii, Hispánii a Řecko

↓
ŘÍM PÁNEM STŘEDOMOŘÍ

Spartakovo povstání (73 – 71 př. n. l.)

otroci se vzbuřili pod vedením thráckého gladiátora SPARTAKA v gladiátorské škole v CAPUI (GLADIÁTOR - otrok určený pro boj), uprchli a zvítězili nad Římany v řadě bitev, pak se však nemohli rozhodnout, jestli mají pokračovat dál, nebo se rozejít do svých původních domovů, nejednota způsobila, že je vojevůdce CRASSUS porazil a pro výstrahu dal 6 000 z nich ukřižovat podél silnice VIA APPIA, která vedla z Capuy do Říma

Caesar, od diktatury k principátu

1. triumvirát (60 př. n. l.):

POMPEIUS - Hispánie

CRASSUS - východní země

CAESAR - Galie (ještě svobodná)

Po Crassově smrti byli proti sobě Pompeius a Caesar. Pompeius vyzval Caesara, který mezitím dobyl Galii, k rozpuštění do vojska a návratu do Říma. Caesar však překročil se slovy Kostky jsou vrženy říčku Rubikon (byla hranicí) a táhl do Říma, kde si získal popularitu zajištěním obilí a zábavy pro lid (chléb a hry). Vydal se za uprchlým Pompeiem, který utekl do Egypta, ale Ptolemaios XIII. poslal Caesarovi jeho useknutou hlavu. Caesar však přesto dobýval a s pomocí KLEOPATRY dobyl Egypt (požár Bibliotéky). Potom porazil pontského krále (hlášení Přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem). V Římě se Caesar nechal jmenovat doživotním diktátorem. Přívrženci republiky v čele s CASSIEM a BRUTEM ho proto 15. 3. 44 př. n. l. ubodali k smrti (I ty, Brute).

2. triumvirát:

MARCUS ANTONIUS - východní země

OCTAVIANUS - západ s Itálií

LEPIDUS - Afrika

Poté, co se zbavili Lepida, střetli se spolu v boji o moc Antonius a Octavianus. Antonius byl v té době v Egyptě s královnou KLEOPATROU. Jejich spojené vojsko však bylo poraženo u mysu ACTIA, Antonius potom spáchal sebevraždu a Kleopatra se vydala do Říma za Octavianem, aby získala jeho spojení. Když se to nepodařilo, nechala se uštknout jedovatým hadem. Z Egypta se stala římská PROVINCE = závislé území.

27 př. n. l. Octavianus formálně obnovil republiku a vládl se senátem jako první muž ve státě - PRINCEPS → PRINCIPÁT. Přijal titul AUGUSTUS (Vznešený). Ve své funkci měl však prakticky stejné pravomoci jako jeho nástupci - císařové.

Římské císařství

mapka s. 94 - 95

princeps Octavianus Augustus

římská vojska porazila Germány → hranice Říma se ustálila na Rýnu

Claudius

vzdělaný člověk - historik

za jeho vlády začalo dobývání Británie

první manželka Messalina

druhá manželka Agrippina ho donutila, aby nástupcem jmenoval jejího syna Nera

Nero

byl žákem filozofa Seneky

je znám krutovládou - dal zavraždit svého bratra, matku, ženu, učitele... → vzbouřila se proti němu jeho garda a on spáchal sebevraždu

za jeho vlády žil básník Petronius

Flavius Vespasianus

vedl války v Británii, Germánii a na východě říše

dal postavit Koloseum

Titus

za jeho vlády výbuch Vesuvu zničil Pompeje

Traianus

za něj dosáhla říše vrcholu - připojil nová území a staral se o zvelebení říše

Hadrianus

nechal postavit Hadriánův val v Británii na obranu říše proti nájezdům barbarů → začátek limes Romanus

barbaři - národy, které nepřijaly řeckou a římskou kulturu

Marcus Aurelius

císař filozof

při válkách s germánskými Markomany se dostal až na území Slovenska

pronásledování křesťanů, kteří se skrývali v katakombách (podzemní hrobky)

Diocletianus

senát ztratil zbytky svého vlivu na politiku a císař se stal jediným rozhodujícím činitelem - pánem - v říši

pán = dominus → forma státu = dominát

říše byla rozdělena na čtyři části a císař měl tři spoluvládce, kteří mu pomáhali říši spravovat

Řím už nebyl sídelním městem

pronásledování křesťanů

Konstantin

313 Milánský edikt → křesťanství povoleno náboženstvím římské říše

hlavní město říše Konstantinopolis (Byzantion, pozdější Cařihrad, dnešní Istanbul)

kolonát - velkostatkářská půda se rozdělila na malé kousky, které byly pronajímány zchudlým rolníkům nebo propuštěným otrokům (= kolóni), kteří platili z půdy nájem sílí útoky Germánů

Pád Říma

mapka s. 104

Říši zmítanou krizí a stále napadanou barbary smrtelně otrásl stěhování národů. Na sklonku 4. století vtrhli do Černomoří asijské Hunové a vyvolali tím pohyb dalších kmenů. Obráně říše nepomohlo ani její rozdělení na dvě části - západořímskou a východořímskou - roku 395. Západořímská říše zanikla roku **476** sesazením posledního císaře Romula Augustula. Tím **končí i epocha starověku.**

Římská kultura

Vzdělanost:

škola nebyla povinná, ale přesto většina svobodných měla základní vzdělání

učili se číst, psát, počítat a základům tehdejších věd

žáci se vyučovali ve třídách, bohatší měli domácí učitele

v červenci a srpnu měli prázdniny

Náboženství:

1) mnohobožství převzaté od Řeků a jiných národů

např. Zeus = **Jupiter**, Artemis = **Diana**, Afrodita = **Venuše** atd.

2) křesťanství

vzniklo na základě učení **Ježíše Krista**

posvátná kniha - **Bible**

Starý zákon - podrobněji zápis Křesťanství v raném feudalismu

Nový zákon

čtyři evangelia, která sepsali Marek, Matouš, Lukáš a Jan vyprávějí o životě Ježíše Krista

Apokalypsa - o konci světa a posledním soudu

první křesťanská obec vznikla v Jeruzalémě, první příznivci křesťanského náboženství byli většinou Židé

významní představitelé křesťanské církve v době římské říše

Petr - jeden z dvanácti apoštolů, původně stál v čele jeruzalémské křesťanské obce, později byl prvním římským biskupem, byl ukřižován na místě dnešní baziliky svatého Petra

Pavel - pocházel z židovské rodiny, původně se jmenoval **Šavel (Saul)** a patřil k pronásledovatelům křesťanů, později změnil názor a přijal nové jméno - **Pavel** - a zakládal křesťanské obce, při tomto poslání zahynul

Štěpán - stal se prvním mučedníkem - byl ukamenován za to, že vyznával křesťanskou víru

svatý Augustin - původně pohanský filozof, který přešel ke křesťanství; viděl dějiny jako zápas mezi dobrem (= církví) a zlem (= státem), přičemž věřil, že dobro zvítězí

svatý Jeroným - překlad bible do latiny od roku **313** bylo **křesťanství povoleno náboženstvím římské říše (Konstantin, Milánský edikt)**

Literatura:

POEZIE

Vergilius

Aeneis - viz dříve

Horatius

římský básník, kterého podporoval bohatý politik **Maecenas** (→ mecenáš)

Ovidius

římský básník, který žil nejdříve na Augustově dvoře a potom byl poslán do vyhnanství do oblasti dnešního Rumunska

Proměny - řecké a římské pověsti, které jsou spojeny motivem proměny

Umění milovat - rady mužům a ženám, jak se zalíbit opačnému pohlaví

DRAMA

podle řeckého vzoru

nejvýznamnější autor komedií **Plautus**

Věda:

FILOZOFIE

je odvozena od řecké filozofie

Seneca

byl učitelem Neronovým

ŘEČNICTVÍ

Cicero

zastávce republiky

Caesar a ostatní významní politikové

HISTORIE

Titus Livius

Tacitus

ZEMĚPIS

Strabón

původem Řek

PRÁVO

motivы trestných činů (= komu čin prospěl?) se začaly poprvé hledat v době římské

Výtvarné umění:

ARCHITEKTURA

znaky - stejné jako v řecké architektuře + kupole, nový materiál - beton

co se stavělo

chrámy - **Pantheon** (římský chrám všech bohů)

silnice - **via Appia** (silnice z Capuy do Říma)

města - např. **Řím, Pompeje**

viadukty - mosty určené pouze k cestování - **Alcántarský most** (přes řeku Tagus blízko španělsko - portugalské hranice, postaven za císaře Traiana)

akvadukty - mosty spojené s vodovodem - **Pont du Gard** (UNESCO, byl postaven za císaře Augusta, přiváděl vodu do Nîmes)

vodovody - např. **závlahový systém v Africe**

veřejné lázně - **Caracalovy lázně v Římě** (bazény s teplou a studenou vodou, ústřední topení, parní lázně, záchody, čítárny)

stadióny - **Circus Maximus v Římě** (obdoba řeckého hippodromu, sloužily hlavně k běžeckým závodům)

amfiteátry - **Koloseum - amfiteátr Flaviovců v Římě** (obdobné řeckému amfiteátru, sloužily ke gladiátorským hrám)

divadla - **Marcellovo divadlo v Římě** (postaveno za Augusta)

SOCHAŘSTVÍ A MALÍŘSTVÍ

pod řeckým vlivem

dochovaly se **kopie řeckých soch**

mozaiky

Ustálená slovní spojení související se starověkým Římem

ACHILLOVA PATA: slabé místo; když matka ponořila malého Achilla do řeky, jejíž voda ho učinila nezranitelným, držela ho za patu

AKADEMIE: škola; vzniklo podle názvu Platónovy filozofické školy

AMFITEÁTR: okrouhlé přírodní divadlo; název vznikl podle názvu řeckých přírodních divadel

ATOM: nejmenší část prvku chemicky dále nedělitelná; vytvořil filozof Demokritos jako název pro dále nedělitelnou částičku hmoty (považoval ji za pralátku)

BARBAR: nevzdělanec; Římané tak říkali lidem, kteří neuznávali antickou kulturu

BĚDA PORAŽENÝM: když člověk prohraje, musí splnit požadavky vítěze; vzniklo podle slov, která údajně pronesl vítězný galský (keltský) vojevůdce Brennus při vyjednávání s Římany

CÍSAŘ: titul pro vládce monarchie; vzniklo ze jména Caesar, i když Caesar samotný neměl funkci císaře

DEMOKRACIE: vláda lidu, státní forma založená na co nejširším podílu lidí ve vládě; vzniklo z názvu athénské státního zřízení, vláda lidu je přesný překlad

DIKTÁTOR: samovládce; vzniklo podle názvu úředníka římské republiky, v případě nebezpečí nahradil dva konzuly jeden diktátor, který soustředil ve svých rukou veškerou moc

EROTIKA: pohlavní láska, smyslnost; vzniklo podle jména řeckého bůžka lásky Eróta

EVROPA: název kontinentu; podle dívky Európy, jedné z milenek vládce bohů Dia

FILIFIKA: útočná řeč; vzniklo podle útočných řečí Demosthenových proti Filipovi Makedonskému

HANNIBAL PŘED BRANAMI: nebezpečí je blízko; vzniklo za situace, kdy Hannibal po vítězné bitvě u Cann táhl směrem na Řím

HIPPOKRATOVA PŘÍSAHA: lékaři musí po absolvování medicíny slíbit, že si vždy budou počínat tak, aby pacientovi neškodili; vzniklo podle jména řeckého lékaře Hippokrata

I TY, BRUTE: zradil i nejvěrnější přítel; tato slova údajně řekl Caesar, když se k jeho vrahům přidal i Brutus, kterého považoval za nejlepšího přítele

JABLKO SVÁRU: předmět sporu; vzniklo podle zlatého jablka, které měl Paris dát nejkrásnější z bohyní

KONZUL: diplomatický úředník; vzniklo podle názvu úředníků římské republiky

KOSTKY JSOU VRŽENY: padlo rozhodnutí; tato slova údajně řekl Caesar, když se rozhodl se svým vojskem táhnout na Řím

KRUTÝ JAKO NERO: přirovnání pro vyjádření nesnesitelné krutosti; vzniklo podle jména římského císaře Nerona, který dal zavraždit svou matku, ženu, učitele atd.

MARATÓNSKÝ BĚH: vzdálenost od Marathónu do Athén, která se stala jednou z olympijských disciplín; vzniklo podle běhu Athénana Feidippida, který po vítězství Řeků v bitvě u Marathónu běžel oznámit zprávu o vítězství do Athén

MESSALINA: nevěrná žena; vzniklo podle jména první manželky římského císaře Claudia

MUZEUUM: ústav uchovávající hmotné prameny; vzniklo ze slova Múseion, což byla ubytovna pro učence pobývajících v Alexandrii

OLYMPIJSKÉ HRÝ: sportovní soutěže; vzniklo podle sportovních her pořádaných na počest vládce bohů Dia v řecké Olympii

POLICIE: státní bezpečnostní orgány; vznikla z řeckého slova polis - město, městský stát

POLITIKA: věda o státě, činnost státu; vzniklo z řeckého slova polis - město, městský stát

PRÁVO VETA: právo zrušit rozhodnutí; vzniklo z latinského veto - zakazují, tribunové lidu měli právo zakázat zákony nebezpečné plebejům

PROVINCIE: závislé území, správní jednotka; vzniklo podle názvu římských provincií

PŘEKROČIT RUBIKON: podniknout první krok, začít jednat; říčka Rubikon tvořila římskou hranici, když se Caesar rozhodl táhnout na Řím, musel jako první překročit tuto řeku

PŘIŠEL JSEM, VIDĚL JSEM, ZVÍTĚZIL JSEM: jednoduše jsem vyřešil problém; tato slova údajně řekl Caesar po vítězství ve válce s Parthy

REPUBLIKA: forma státu s volenými orgány (na státní moci se podílí široká veřejnost); věc veřejná, tato forma státu poprvé existovala ve starověkém Římě

ROZETNOUT GORDICKÝ UZEL: vyřešit snadno a rychle (jedním rázem) dlouho neřešitelný problém; podle pověsti rozťal Alexandr Veliký jednou ranou mečem v městě Gordiu složitý uzel; pověst říkala, že kdo uzel rozváže, dobude Asii

SENÁT: sbor úředníků, většinou soudních nebo parlamentních; vzniklo podle názvu jednoho z orgánů římské republiky (sbor starců)

SIRÉNA: signální zvukové zařízení; název vznikl podle jména bohyně Sirén, které nádherně zpívaly a lákaly plavce do záhuby

STADIÓN: sportoviště; vzniklo podle řeckých stadiónů, stadion je původně řecká délková míra

TROJSKÝ KŮŇ: lest; vzniklo podle lsti, kterou vymyslel Odysseus; v trojské válce Řekové předstírali porážku, odpulili a u Tróje ponechali dřevěného koně, v němž se ukryli vojáci

VANDAL: ničitel; vzniklo podle kmene Vandalů, kteří dobyli Řím a vyplenili ho

VĚRNÁ JAKO PENELOPA: věrná žena; Odysseova žena Penelopa čekala věrně na svého muže deset let, než se vrátil z trojské války

XANTIPA: hádavá žena; podle ženy filozofa Sókrata pověstně svou hádavostí

Literatura

Augusta P., Honzák F. (1999): Dějiny starověkého Řecka a Říma. 2. vyd., Sdružení českých producentů učebnic, Přerov, Česká republika, 107 s. ISBN: 80-86287-02-5.